
Het opvoedingsproject in beeld

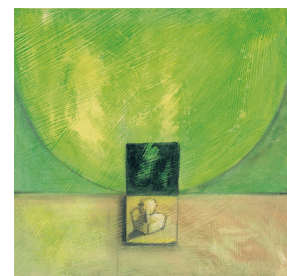
Brochure met alle werkvormen

Don Bosco Vorming & Animatie

Bundeling van werkvormen om met het meditatiedoek en het opvoedingsproject aan de slag te gaan. Naast achtergrondinformatie bij het doek zelf bevat de bundel zowel suggesties om het kunstwerk te presenteren, als aanzetten om naar het kunstwerk te kijken, creatieve werkvormen en vormingsmethodieken.

---

samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven

Bij wijze van inleiding

In 2001 verscheen de huidige versie van het salesiaanse opvoedingsproject 'In dialoog met Don Bosco'. Sindsdien heeft Don Bosco Vorming & Animatie in zijn huidige en vorige vorm al heel wat initiatieven genomen om de implementatie van deze nieuwe visietekst te ondersteunen. De 'gangmakers' zijn een begrip geworden in de salesiaanse wereld en het ABC-boekje vond zijn weg naar alle personeelsleden van de scholen en de werken.

Er kwam echter de vraag van de gangmakers naar meer visuele impulsen voor het implementatieproces. Bij de organisaties waar de kennismaking met het project vlot verlopen was, groeide ook de vraag naar meer verdieping en integratie van het gedachtegoed dat erin verwoord is.

Om aan deze noden tegemoet te komen werd binnen onze dienst een project opgestart om een nieuwe impuls voor het opvoedingsproject te ontwikkelen. Zo groeide het idee om een soort 'meditatiedoek' te ontwerpen rond het opvoedingsproject naar analogie met de hongerdoeken die in catechese en liturgie hun plaats gekregen hebben.

We gingen ervan uit dat zo'n meditatiedoek weer nieuwe en creatieve wegen zou openen om rond het opvoedingsproject te werken en de inhoud ervan op een meer diepgaande wijze te integreren.

Gaandeweg zijn we ons concept concreet gaan invullen. Als basis hadden we een werk nodig van iemand die het opvoedingsproject voor ons wou 'vertalen' naar het visuele.

Daarnaast was het zoeken naar een mooie en haalbare (lees betaalbare) reproductie en uitvergroting van het kunstwerk. We kozen uiteindelijk voor een eigentijdse vormgeving in verschillende uitvoeringen.

Om het kunstwerk voor ons te ontwerpen zijn we gaan aankloppen bij kunstenaar Koen Lemmens. Over hem en de manier waarop hij deze opdracht uitgewerkt heeft vind je meer in het volgende hoofdstukje van deze brochure. Je vindt er ook een eerste beschrijving van het doek en zijn verschillende componenten.

De rest van deze brochure bestaat uit een reeks suggesties om met dit doek aan de slag te gaan, van een heel persoonlijke meditatie, een uitwisseling in groep, een creatieve verwerking tot een vierend samenzijn.

Elk medium heeft zijn mogelijkheden en beperkingen. Dit medium hebben we heel bewust gekozen om het vaak verwaarloosde terrein van symboliek en beeld te kunnen betreden. We richten dus ons met dit doek tot ieder die zich wil laten uitdagen om via een 'beeldtaal' stil te staan bij de salesiaanse spiritualiteit en opvoedingsvisie.

Don Bosco Vorming & Animatie wil ieder die dit wenst bijstaan en ondersteunen bij het vertalingsproces naar de eigen organisatie.

We hopen dat we met dit initiatief een nieuwe dimensie toevoegen aan de rijke schakering van mogelijkheden om zich te herbronnen en zich te laten inspireren door de salesiaanse spirit. Dit doek moge op vele plaatsen een herkenbaar teken hiervan worden.

De kunstenaar Koen Lemmens

Selectieve biografie

Ik werd geboren te Lommel op 11 november 1963. Als jongere volgde ik de richting elektro-mechanica aan de technische school van Lommel. Op woensdag en zaterdag trok ik naar de kunstacademie in Dommelhof te Neerpelt.

Nadien studeerde ik verder aan het Hoger Provinciaal Instituut Departement Beeldende Kunsten. In 1988 studeerde ik af als meester in de Monumentale Kunsten, op het atelier van docent Jos Jans.

Door mijn werk voor de congregatie van de Paters van het Allerheiligste Sacrament zijn mijn eerste individuele tentoonstellingen steeds sterk doordrongen geweest van het abstract weergeven van de confrontatie met dat Sacrament in de aanbidding.

Sindsdien kies ik zelf thema's die ik omzet in een tentoonstellingcyclus. Zo'n cyclus kan meerdere jaren de inhouden van mijn werk en tentoonstellingen bepalen. Vandaar tentoonstellingen met namen als, 'Dominica Ressurrectionis' (paasgebeuren), 'Mons', (goede vrijdag), 'Alta Ara' (witte donderdag) of 'Dominica pentecostes' (Pinksteren), op dit moment werk ik aan beeldvorming rond 'Cor': het Heilig Hart van Christus.

Daarnaast ben ik werkzaam in de stedelijke bibliotheek van Lommel en als freelance tekennaar voor uitgeverij Pelckmans en de Guimardstraat, waar ik de uitgaven van Leeftocht visueel verzorg.

Tenslotte woon ik als conciërge op het domein van het vakantiehuis voor kansarme kinderen, Akindo te Lommel.

Ik als kunstenaar

Als kunstenaar zie ik mezelf als een go-between tussen religie vandaag en zijn beeldtaal. Ergens traditioneel en toch ook abstract spiritueel. Ik zoek naar beeldtaal die er al is maar verloren gegaan is in het deemsteren van het Godsgeloof. Ik zoek zelf taal om mijn eigen geloven te vertalen in beelden die voor mij de 'diepere aanwezigheid' zichtbaar maakt. In de frase van Thérèse van Lisieux: 'We hebben zichtbare dingen nodig om tot het onzichtbare door te dringen', kan ik dit alles terug vinden. Als je me zou vragen of religieuze kunst nodig is zou ik geen antwoord kunnen geven. Maar aan de andere kant heb ik gemerkt dat ik gedurende de tijd dat ik een kerk decoreerde en nog vaker transformeerde, dat de gemeenschap zich er door rijker voelde worden. Het was een heel groeiproces dat zowel voor mij in mijn artistiek groeien veel inpakt gehad heeft, als voor de gemeenschap die schijnbaar toch nood aan beelden had, langzaam groeide in mijn beeldtaal en zijn diepere achtergronden. Dit alles, en dat is ook belangrijk, dit alles zonder in de zoetzemerige beeldtaal te vervallen die ook nog vandaag te vaak in kerkelijke middens gebruikt wordt.

Als mijn geloven vandaag wat meer vragen oproept, voel ik dit evenzeer in mijn zoeken, en dat frustreert, maakt me dubbel zoekende...

Technisch

Ik maak gebruik van een omgekeerde frescotechniek waar de opgezette verf met water er afgenomen en in de ruw opgezette onderlaag (Gesso en gips) gewreven wordt. Later vervolledig ik het beeld met Contékrijt (ik ben eigenlijk een tekenaar).

Het proces

Ik ben eigenlijk een 'luie' kunstenaar als het op 'beelden' aankomt. Maar uiteindelijk ben ik in mijn hoofd non-stop bezig. Het schilderij is eigenlijk al gemaakt voor dat het op zijn 'drager' terecht komt. Het is als een negatief in een fototoestel. Eenmaal de foto gemaakt, moet je ze alleen maar laten ontwikkelen om het beeld zichtbaar te maken. Ik heb uiteindelijk ook geen speciale werkwijze, soms ben ik zelf verwonderd dat er net dat beeld ontstaat.

Schilderen is iets zeer intuïtief voor mij. Het ontstaat van uit mij bezig zijn en vooral vanuit mijn rondkijken, verzamelen van beelden en boeken, vanuit mijn gehele entourage. Ook een speciaal atelier heb ik niet nodig, het belemmert me zelfs. Een klein hoekje aan tafel is genoeg. Ik werk ook niet constant maar eerder met vlagen van extreme creativiteit, die kunnen afwisselen met periodes van niets doen. Pas op de uiteindelijk tentoonstelling of tijdens het vergelijkend kijken kom ik zelf in confrontatie met mijn eigen werk en komt het waardevolle, of minder waardevolle naar boven. Soms laat ik werken alsnog verdwijnen.

Het tot stand komen van dit werk

De wijze waarop ik het salesiaanse opvoedingsproject heb vormgegeven en de beeldvorming zoals die er nu uitziet was niet mijn eerste gedachte. Doorheen de informatie die ik gekregen en verzameld had rond dit opvoedingsproject en rond Don Bosco zelf, zag het er voor mij eerder naar uit dat ik vanuit het portret van Don Bosco zou gaan werken. Doorheen het speurwerk naar afbeeldingen van Don Bosco viel mij echter zijn priesterbaret op en ben ik van het idee om vanuit een portret te werken afgestapt. Mijn voorstudies kregen meer en meer in hun vormgeving de baret als rode draad. Van daaruit ben ik me meer gaan richten op de vier opvoedingsdoelen die in het opvoedingsproject naar voren springen. Dit alles ben ik gaan vermengen met mijn eigen beeldtaal en zo uiteindelijk tot verschillende weergaven gekomen waaruit de opdrachtgevers er één hebben gekozen.

Vooraf kende ik het opvoedingproject van Don Bosco niet echt. De zusters hier in Lommel hadden mij al eens een kopie van de nieuwste uitgave gegeven. In die tijd was ik echter bezig met een illustratie voor het opvoedingsproject een andere congregatie (de Zusters van het Heilig Hart van Maria te Berlaar) en was ik eerder opzoek naar randinformatie om voor hen tot een beeld te komen. Dit is dan op omgekeerde wijze ook weer inspirerend geweest om tot deze vormgeving te komen.

Beelden vormen voor een grote groep is niet gemakkelijk, daar iedereen een eigen beeld van het onderwerp heeft. Don Bosco zei mij ook eerst niet zo heel veel. Ik kende hem van

zijn jeugdwerking en de moni's hier op Akindo waar ik werkzaam ben. Maar doorheen dit creatief proces heb ik (een klein) deel van hem leren kennen. Voor mij geeft dit werk een beeld van wat deze man met zijn bezieling voor de jeugd en hun opvoeding wil vertellen. Voor jullie is het een beeld dat openstaat tot interpretatie en zingeving, eigen aan de wereld van de salesianen.

Beschrijving van het kunstwerk

De structuur

Wie het kunstwerk bekijkt ziet dat het in te delen is in 4 segmenten. Elk segment vormt een balk die verdeeld wordt door 2 horizontale lijnen. Zo worden onmiddellijk al enkele belangrijke dimensies van het opvoedingsproject gevisualiseerd:

- De structuur als kader waarbinnen opvoeder en jongere zich bewegen
- De horizontale en verticale dimensie van het bestaan

Het bovenste vlak van elke balk is open gelaten. Ook hier weer een suggestie dat wat afgebeeld wordt en hoe we dat invullen ook telkens weer overstegen wordt. Het is de vrije ruimte om de aanpak van Don Bosco op onze eigen manier in te vullen. Het is het besef dat hier geen pasklaar model of op te leggen systeem voor bestaat. Het is aan ons om dit telkens weer op ons eigen leven te leggen en te vertalen. Het laatste woord is daarbij nooit en door niemand gesproken.

De onderste vlakken van de 4 balken bevatten in eerste instantie een symbolische verwijzing naar de 4 opvoedingsdoelen: vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving. Tegelijk kan men in elk symbool een reeks linken leggen met de andere delen van het opvoedingsproject bijvoorbeeld de stijlkenmerken: communicatieve, assisterende en evangelische stijl.

Het 'Priesterhoedje'

In elke balk vind je bovenaan het 'priesterhoedje' terug. Dit staat symbool voor de persoon van Don Bosco als immer terugkerende referentiefiguur en bron van inspiratie. Rond elk hoedje is een lichter vlak, een soort ruimte waarin de figuur van Don Bosco voor ons oplicht. Deze lichtvlekken overschrijden ook de verticale lijnen. Een suggestie dat Don Bosco als persoon ook altijd onze kaders, interpretatie en vormgeving overstijgt. Don Bosco volgen blijft altijd een nieuwe uitdaging. Het hoedje heeft ook iets speels, het wordt telkens anders gedraaid en belicht. Als een hoedje gegrepen door een windvlaag dat danst door de lucht. Heel wezenlijk in de salesiaanse spiritualiteit is de speelse, animerende dimensie. Deze spirit wil nooit een ernstig harnas zijn maar ruimte laten voor humor, genieten en spelen. Ze spreekt tot het kind in elk van ons.

De eerste balk: de open deur, de vrijheid

Het opvoeden tot vrijheid gebeurt niet in het wilde weg maar binnen de omkaderende structuur. Met voldoende houvast kan jongere zich wagen in het leven en vrije keuzes maken. Hij moet daarbij gaandeweg ontdekken wat echt vrij zijn betekent en hoe hij zich kan losmaken van eenzijdigheid, angst en vervreemding.

Het vlak in de deur is wit gelaten. De weg die de jongere kan gaan wordt niet uitgetekend of ingevuld. Het is het vlak van ruimte geven om te groeien en te leren. Ook met vallen en opstaan. Vanuit dit perspectief staat de open deur voor het telkens weer kansen geven en het geduldig mee op weg gaan.

Het is ook een deur die van binnenuit geopend wordt en ook enkel van binnenuit geopend kan worden. Geen deur waar je tegenaan moet duwen want hoe harder je duwt om ze open te krijgen, hoe meer ze gesloten is en blijft. Enkel de jongere zelf kan deze deur open zetten. Opvoeden is uitnodigen om die deur te openen en de veiligheid en het vertrouwen geven om dat te doen.

Voor de jongere staat dit symbool dus voor het fundamenteel in dit bestaan aanvaard worden met wat en wie men is en tegelijkertijd voor de uitdaging om op een persoonlijke en creatieve manier aan dit bestaan vorm te geven.

Voor de opvoeder is de open deur de uitdaging om bij de jongeren in hun zoektocht aanwezig te zijn. Je deur open zetten en beschikbaar zijn, geen drempels die de toegang bemoeilijken.

Als we naar Don Bosco kijken vinden we die laagdrempeligheid zeker terug. De oratorio's waren een open aanbod voor jongeren, een open deur in een voor hen weinig herbergzame wereld. Keer op keer nodigt Don Bosco jongeren uit: Wie ben je? Kom eens kijken? Wil je iets leren? Wil je mijn medewerker worden? Wil jij je met mijn beweging en met God verbinden? ... Altijd krijgt de jongere de kans om zelf de stap te zetten. Altijd krijgt hij de garantie dat hij hoe dan ook welkom is en blijft.

De tweede balk: de staf, de verantwoordelijkheid

Een sterk bijbels symbool, de herdersstaf. Elke mens die verantwoordelijkheid neemt, pakt de staf op en gaat op pad, die hoedt wie en wat hem is toevertrouwd, die gaat voorop om de weg te banen en geeft leiding waar nodig. Maar evenzeer laat hij het vertrouwde pad los om op te zoeken naar dat ene dat verloren is. Veel meer dan een beperken van de persoonlijke vrijheid, kan de verantwoordelijkheid deze vrijheid verruimen en verdiepen. Want in verantwoordelijkheid wordt men zelf meer persoon, ontplooit men zijn uniek levensproject en brengt men zo de werkelijkheid tot zijn recht.

Jongeren opvoeden tot verantwoordelijkheid is hen die staf gaandeweg aanreiken. Ook hier weer niet zonder zorg en omkadering.

De staf staat geplant voor een gesloten deur. Symbool dat het eerste luik met de open deur, de hartelijkheid aanvult en in evenwicht houdt. Symbool voor de redelijkheid. Jongeren hebben naast het hartelijke warme klimaat ook structuur en grenzen nodig om tot gelukkige volwassenen uit te groeien. Ook van een 'nee' kan een grote opvoedende kracht en een appèl naar jongeren uitgaan. Enkel wie zich kan bewegen tussen het ja van de hartelijkheden de nee van de redelijkheid kan de herdersstaf ter hand nemen en op weg gaan.

Visueel is de staf heel wat groter dan de deur. Het gaat hier immers om een eigentijdse vertaling van het opvoedingsproject. Waar vrijheid in de top 10 van waarden vlot in de kopgroep eindigt, is dat met verantwoordelijkheid veel minder het geval. Waar' vrij' heel vaak als vrijblijvend ingevuld wordt, hoort men niet zo graag het appèl van de herdersstaf. Anders dan in de eerste (en derde) balk wordt het horizontale vlak ook doorkruist door de verticaliteit van de staf. De staf opnemen is zich op zijn beurt inschakelen, opnemen wat men van anderen ontvangen heeft. Het is ook het appèl van God om zijn land met zijn veiligheden en zekerheden achter te laten, om de weg van God te volgen. Vanuit het heel fundamentele 'aanvaard worden' in het bestaan dat uitgedrukt wordt in het eerstelukkig kan men groeien tot de uitdaging van de verantwoordelijkheid in het tweede luik. Nergens nadert het symbool zo dicht de figuur van Don Bosco. Vooral hierin is hij een inspiratiebron en voorbeeld van een mens die alles achterliet en de staf opnam.

De derde balk: de ronde tafel, de verbondenheid

De tafel, symbool van het leven dat we met elkaar kunnen delen. Aan die tafel breken en delen we onszelf. Aan die tafel zitten we als gelijken. Aan die tafel wordt geruzied en gehuild maar ook warme verbondenheid gevierd.

De eerste ruimte waarin je als mens verbondenheid kan ontvangen en geven, is het gezin. Soms is dit een 'gekwetste' ruimte maar hoe dan ook draag je als mens die existentiële verbondenheid met je ouders mee en kleurt ze je levensproject. In het opvoedingsproces is het belangrijk deze contextuele dimensie te erkennen en ze een plaats te geven.

Jongeren opvoeden tot verbondenheid is hen een plaatsje aan de tafel van verbondenheid gunnen. Wat hen niet gegeven en gegund wordt kan nooit wortel schieten in hun leven. In het ervaren van verbondenheid, van geschonken vertrouwen en veelkleurige bevestiging leren jongeren zich aan anderen toe te vertrouwen en anderen hun vertrouwen te schenken. Ze leren op hun beurt zichzelf te breken en te delen.

Opvoeden in teamverband gebeurt ook aan die tafel waar ieder zijn plek gegund wordt en men breekt en deelt in vreugde en pijn. Ook Don Bosco ging niet alleen op weg, hij verzamelde mensen rond zich die zich met elkaar en in dezelfde bezieling wilden verbinden. Zijn droom was geen persoonlijke droom maar een erfenis voor velen.

Boven de tafel opnieuw een lichtvlak. De tafel is de plaats waar tussen mensen wondere dingen gebeuren. Het is pas aan tafel, in het breken van het brood dat voor de Emmaüsgangers het herkennen van Jezus een 'ervaring' en een 'ontmoeting' werd. Een bevestiging van het woord dat onderweg tot hen gesproken werd. Het is pas in verbondenheid dat de salesiaanse inspiratie een levende werkelijkheid wordt, voor mij een naam en een gezicht krijgt.

De vierde balk: het kruis, de zingeving

Het kruis wordt hier niet afgebeeld in de ons meest vertrouwde vorm. Het is het Tau-kruis uit de franciscaanse traditie. Net als de staf doorkruist dit symbool de horizontale vlakken. Het is de tweede dimensie vanwaar er een sterk appèl uitgaat.

Dat het hier niet zomaar als kruis herkenbaar is, draagt een dubbele boodschap in zich. Heel het domein van zingeving en religie is voor ons niet meer vanzelfsprekend. Er over

spreken en nadenken is al moeilijk, laat staan er persoonlijk in gaan staan en er zich toe bekennen. Het is een verholde werkelijkheid geworden en een 'lastig' domein om te betreden. Jongeren opvoeden tot zingeving wordt heel taai materie waar men vaak niet meer weet welke weg te volgen.

Tegelijkertijd gaat van dit niet zomaar herkenbare kruis een oproep uit om verder te kijken dan het evidente. God is misschien in veel meer aanwezig dan we denken. We herkennen Hem niet zomaar. Pas als we op een andere manier kijken, een andere 'leessleutel' hanteren zien we dat zijn kruis ondanks alles in het midden geplant staat. Het is tegelijk een oproep om ongebaande wegen te durven gaan om dit kruis opnieuw ter sprake te brengen.

Ook in de gesloten deur onder het kruis kan je een dubbele boodschap herkennen. Dit is een land dat velen niet meer betreden, dit is een deur die niet vanzelf open staat. Vraag is of dat ooit wel zo geweest is. Moet niet elke mens uiteindelijk zelf voor die deur gaan staan en het al dan niet wagen ze binnen te gaan? Zal het zich toevertrouwen aan wat ons overstijgt niet altijd een zeer onzelfsprekende sprong zijn? Geloven heeft iets zeer weerbarstig en blijft dat ook behouden. Deze deur is dicht. Het mysterie moet ook mysterie kunnen blijven.

Toch is deze balk, dit vierde luik niet weg te denken. Het is het sluitstuk dat het geheel in evenwicht en harmonie brengt. Al het andere krijgt zijn betekenis en finaliteit in het perspectief van dit vierde luik. Het fundamenteel aanvaard worden in het bestaan, het appèl om de staf op te nemen en op weg te gaan, de wondere kracht van de verbondenheid, het blijft allemaal leeg als het nergens in geworteld is en nergens zijn voltooiing vindt. Als we jongeren hiervan afsluiten, nemen we de hoop weg uit hun bestaan en is er geen reden meer om zichzelf te breken en te geven in verbondenheid.

Voor Don Bosco was opvoeden, per definitie opvoeden tot geloof en zingeving. De manier waarop hij dit kaderde en vertaalde is ons vreemd geworden maar was zijn keuze niet fundamenteel de enig mogelijke keuze? Aan ons de uitdaging om dit opnieuw te kaderen en te vertalen.

Kleuren

De kleuren die voor dit werk gebruikt werden zijn warme kleuren, aarde-kleuren. Het zegt iets over de manier waarop we dit opvoedingsproject willen beleven. Niet als een koel afstandelijke principiële verklaring maar als een doorleefde warme werkelijkheid. Niet ergens zwevend in het domein van de idealen maar ingebed in de aardse dagelijkse realiteit. We moeten het opvoedingsproject ook niet als een 'vreemd' lichaam opleggen maar herkennen het in wat we zijn en doen als ons eigen vlees en bloed.

De achtergrond aangebracht met de 'frescotechniek' heeft iets ruw, doorgroefd en verweerd. Het lijkt wel een handpalm getekend door het leven en het werken. Het zou de hand van Don Bosco kunnen zijn, maar ook de hand van de velen die in zijn spoor zijn getreden en met hun leven en inzet deze achtergrond geborsteld hebben.

De intensiteit van de kleuren wordt sterker van links naar rechts wat harmonieert met de inhoudelijke opbouw. Elke nieuwe balk integreert de betekenis van de vorige.

Het spel met lichtere en donkere vlakken legt accenten en creëert ruimte. Het roept ook het onzegbare op.

De kleur van de hoedjes is anders dan de andere donkere tinten op het doek, niet bruin maar veeleer zwart en grijs van tint. Het symboliseert het 'eigenzinnige' van het

salesiaanse en van Don Bosco. Velen voeden op en velen doen het ook goed! Wat hier uitgedrukt wordt kan voor velen herkenbaar zijn. Maar toch wordt hier een eigen accent gelegd en een eigen inspiratiebron aangeboord. Wij voeden op in 'dialogoog ' met Don Bosco. Hij is en blijft als referentiefiguur voor ons in alles aanwezig.

Mogelijke werkvormen

Inleiding

Met een 'beeld' werken schept heel eigen mogelijkheden maar vraagt om een specifieke aanpak. Een kunstwerk bekijken is niet zomaar een spontaan proces maar in grote mate een leerproces. Zoals horen niet hetzelfde is als 'luisteren', is zien niet hetzelfde als 'kijken'. Beelden hebben een heel eigen kracht maar het vraagt om een bepaalde ingesteldheid, ruimte, tijd en stilte om het beeld te laten spreken.

Het is dus zeker geen overbodige luxe om zich vooraf goed voor te bereiden op het werken met dit beeldmateriaal. In principe kan je met alle soorten groepen en individuen (van kind tot volwassene) aan de slag gaan. Toch is het goed te beseffen dat er bij sommigen behoorlijk wat weerstand kan leven om in dit proces van 'leren kijken' mee te gaan.

Hoewel men onze cultuur vaak een beeldcultuur noemt, is het geen cultuur van 'ontvankelijk kijken' en nog minder een 'symboolgevoelige' cultuur.

Het kijken naar een beeld en het laten spreken vraagt om stilte. Uit die stilte en het 'aangesproken worden' wordt bij de toeschouwer een spreken geboren. Het in gesprek gaan met elkaar vanuit dit aangesproken worden vraagt dan weer een klimaat van veiligheid en vertrouwen.

Het scheppen van een klimaat om zoveel mogelijk van deze weerstanden te ondervangen is dus de eerste opdracht van de begeleider. We geven hiervoor concrete tips bij de verwerkingsmogelijkheden.

Ondanks een zorgvuldige voorbereiding en begeleiding zullen er altijd nog wel persoonlijke weerstanden leven bij individuen. Het is de kunst om deze weerstand te erkennen en een plaats te geven zonder dat ze het verloop van het proces en het klimaat aantasten. In de concrete verwerkingsuggesties geven we een aantal aanwijzingen hoe dit ingebouwd kan worden.

Goed je doelgroep kiezen en de aanpak die in deze doelgroep werkzaam kan zijn, is dus een fundamentele stap om tot een zinvolle verwerking te komen. Dit betekent ook dat je je doelgroep afhaalt waar hij (nog maar) staat en meeneemt tot waar hij kan komen. Dit goed inschatten bespaart zowel de begeleider als de deelnemers de nodige frustraties. Anderzijds moet je ook opletten je doelgroep niet te onderschatten. Misschien haalt die gewoonlijk zo dwarse en moeilijk groep plots veel meer uit de beeldtaal dan je vooraf had ingeschat.

We willen ook even stilstaan bij het 'kijken' en 'spreken vanuit dit kijken' als leerproces.

Een belangrijk inzicht hierbij is dat de pedagogiek en de methodiek van een beeldgesprek eerder maieutisch is dan hermeneutisch.

In de hermeneutische aanpak gaat men beelden omzetten in begrippen, gaat men vertalen. Men zet de taal van het beeld om in de taal van het begrip. Het beeld wordt '(dood)verklaard'. Het risico is hier zeer groot dat men het beeld gaat verbergen achter een muur van woorden en dat men slechts één lezing en benadering van het beeld open laat.

'Maieutisch' komt van het Griekse woord dat verwijst naar het geboorteprocés. Maieutiek is dan als de kunst van de vroedvrouw die de baby helpt geboren te worden. Men focust

hier op de openbarende kracht van de beelden. Beelden openen de ogen voor de wonderlijke werkelijkheid van het leven. De beeldopvoeder scheidt in deze aanpak de ruimte voor die openbaring en geboorte. Er is ook niet één lezing of benadering van het beeld. De beeldopvoeder nodigt de toeschouwer uit na een eerste verwerkend beeldgesprek om in een tweede visie terug te keren naar de beelden. Zien wordt dan 'herzien'. De pedagogische weg van het leren zien wordt dan een weg zonder einde en laatste woord.

Tenslotte willen we nog even de aandacht trekken op het groepsvormende, groepsversterkende effect dat het samen leren kijken en verwerkend spreken kan hebben. Het delen van deze ervaring werkt verbindend. Het beluisteren van het anders invullen en begrijpen van de ander maakt de gevoeligheid voor en de acceptatie van het 'anders-zijn' (alteriteit) van de ander groter. Spontaan associeert men verschil vaker met conflict en discussie dan met wederzijds verrijking. In het samen spreken over en (creatief) verwerken van beelden kan dit verschil veel duidelijker een verrijking worden.

We hebben geprobeerd om een waaier aan verwerkingsmogelijkheden samen te brengen als inspiratiebron om met dit kunstwerk aan de slag te gaan. Wie dat wil kan daarin gaan grasduinen en de werkvormen die voor zijn doelgroep geschikt zijn en waardoor hij zich aangesproken voelt eruit pikken. De verschillende mogelijkheden kunnen ook naar eigen inzicht gecombineerd worden.

1. Een kunstwerk vraagt in de eerste plaats natuurlijk om een ruimte waarin het tot zijn recht kan komen. Enkele suggesties en beschouwingen hierover staan onder het item **presenteren**.
2. In het deel over kijken dat we aanbieden wordt de werkvorm 'contemplatieve dialoog' beschreven waar het meditatieve '**kijken**' en 'spreken vanuit dit kijken' centraal staat. Deze werkvorm doet wellicht het meeste recht aan de eigenheid van dit medium. Toch willen we ons hier niet toe beperken omdat lang niet elke doelgroep er rijp voor is en omdat er ook nog heel andere kansen zitten in het werken met dit medium.
3. Het onderdeel **leren** geeft mogelijkheden om meer thematisch te werken rond de opvoedingsdoelen van het opvoedingsproject die in het werk gesymboliseerd zijn. Het kunstwerk zal hier eerder aanleiding dan focus zijn van het leerproces.
4. Opnieuw nauwer aansluitend bij de eigenheid van dit medium worden in de rubriek **creëren** suggesties aangeboden voor creatieve verwerkingsvormen.
5. Tenslotte bespreken we in **vieren** waarom en hoe men ook in een viering of bezinning vanuit dit kunstwerk kan vertrekken.

We hopen deze mogelijkheden gaandeweg nog uit te breiden en ook jullie creatieve suggesties daarin te verwerken. Bij deze is dit ook een uitnodiging ons aanvullend materiaal en tips toe te sturen en zo dit aanbod te verrijken.

Presenteren

Het eerste waar een kunstwerk om vraagt is natuurlijk 'gezien' te worden. In het contact tussen de waarnemer en de drager (en doorheen de drager, de kunstenaar) krijgt het werk pas een betekenis, wordt het communicatief.

Daarom willen we ervoor pleiten om dit werk op een centrale, voor iedereen toegankelijke plaats uit te hangen en dit zo te doen dat het werk tot zijn recht komt. Eventueel kan men er een bordje bij plaatsen of hangen met een woordje uitleg en een verwijzing naar deze site.

Het 'onthullen' van het werk kan gekoppeld worden aan één of andere gelegenheid (kerstreceptie, Don Boscofeest...) en wat feestelijk ingekleed worden.

Het uithangen van dit werk is méér dan het voorzien van je organisatie van een nieuwe 'versiering'. Het is ook een engagement, een manier om kleur te bekennen. In een artikel van J. Pirotte over de functie en betekenis van religieuze kunst stelt hij dat een kunstwerk in staat is het dagelijkse en banale om te vormen tot iets sacraal, het gewone overstijgende. Het kristalliseert de dagelijkse sleur tot een geïnspireerd moment en maakt de grond tot 'gewijde' grond. Kunst verandert de ruimte waarin ze aanwezig is. Door dit werk in de 'structurele' ruimte van je organisatie uit te hangen vorm je ze om tot een 'geïnspireerde' ruimte. De cultuur van een organisatie is dikwijls een ongrijpbaar gegeven. Symbolen en afbeeldingen zijn tekenen om deze cultuur uit te drukken. Ze mogen dus een centrale plaats krijgen bij de inrichting van de gebouwen.

Op deze manier stelt dit werk de salesiaanse spirit bijna tastbaar aanwezig. Deze aanwezigheid werkt op verschillende manieren. Ze ondersteunt en draagt wie haar een warm hart toedraagt, ze troost en geeft richting op moeilijke en verwarrende momenten, ze verbindt in een gezamenlijk ideaal, ze daagt uit om zich steeds opnieuw te gaan laven aan haar bron, ze zet aan tot actie en engagement.

Een kunstwerk beweegt al heel wat, gewoon maar door zichtbaar aanwezig te zijn. Wie echter graag meer uitdrukkelijk met anderen erover in gesprek wil gaan of er op andere manieren mee wil werken, nodigen we uit om de overige werkvormen op deze site door te nemen.

Uit praktische overwegingen raden we aan naast het werk dat uitgehangen wordt een tweede exemplaar aan te schaffen op een soepele, verplaatsbare drager. Dit maakt het gebruiken van andere werkvormen veel eenvoudiger en praktischer.

Er zijn ook kleurenkopieën van het werk beschikbaar op A4 formaat (te bestellen bij Don Bosco Vorming & Animatie).

Kijken

Bedoeling

De werkvorm die we hier toelichten wordt ook wel **contemplatieve dialoog** genoemd. Het is een werkvorm waarin men heel uitdrukkelijk het kunstwerk tot zich laat spreken en

dit met anderen gaat delen. Dit vormt een eerste ronde. In een tweede ronde wordt ruimte geboden om uit te drukken wat je in de eerste ronde getroffen heeft. In een derde ronde wordt dit bezinnend/biddend afgerond. Het is aan de begeleider om in te schatten wat de groep op dit vlak aankan en wat hijzelf aandurft.

Voorwaarden

- Deze werkvorm vraagt in elk geval een aangepaste ruimte, voldoende tijd, een sfeer van rust en stilte en een beperkt aantal deelnemers.
- Waar mensen vrij voor deze werkvorm kunnen kiezen, zal je normaal gezien weinig weerstand ondervinden.
- Als je deze werkvorm oplegt moet je vooraf wel goed inschatten of de groep dit aankan en de spelregels voldoende kan respecteren.
- Voor de deelnemers moet in elk geval van tevoren duidelijk zijn wat deze werkvorm inhoudt en van hen vraagt. Dit betekent bijvoorbeeld dat er nooit discussie is, en men nooit dadelijk op elkaar reageert (tenzij een beperkte mogelijkheid voorzien is om vragen ter verduidelijking te stellen). De een spreekt en de anderen luisteren om alles goed tot zich te laten doordringen.

Beschrijving

De eerste ronde

Het kunstwerk wordt op een centrale plaats opgehangen zodat ieder er rustig en gemakkelijk kan naar kijken. Eventueel geeft men aan iedere deelnemer ook een A4-afbeelding van het werk om het ook van dichtbij te kunnen bekijken.

Na de uitleg over de bedoeling en methode van deze eerste ronde laat men enkele minuten stilte om naar het werk te kijken. Iedereen kan zijn eigen spontane reacties en associaties noteren.

Voor groepen die weinig ervaring hebben met het beschouwend kijken kan men een aantal vragen meegeven om gericht te kijken en te ervaren:

- Wat is je eerste, spontane gevoel als je dit werk bekijkt?
- Wat roepen de kleuren bij je op? Waar doen ze je aan denken?
- Zie je een bepaalde structuur en opbouw in dit werk? Hoe ervaar en interpreteer je die?
- Herken je bepaalde vormen en wat betekenen ze voor jou?
- Wat trekt het meest je aandacht en waarom?
- Bekijk het geheel nog eens opnieuw, wat is je indruk na dit aandachtig en bewust kijken?

De begeleider nodigt iedereen om beurt uit om te spreken in een rustige sfeer waarin ook telkens wat stilte mag zijn tussen de verschillende sprekers. Men spreekt niet vrij maar enkel wanneer men uitgenodigd wordt. Ieder verwoordt wat hij/zij genoteerd heeft, ook al lijkt het inhoudelijk een herhaling van wat de voorgaande sprekers verteld hebben. Men mag in alle eenvoud en met eigen woorden spreken.

De begeleider kan hierbij nota nemen en eventueel kort en zo getrouw mogelijk de grondgedachte herhalen. Als de begeleider de mogelijkheid wil geven om een vraag

ter verduidelijking te laten stellen kan dat op dit moment. Hierbij moet de begeleider wel goed bewaken dat enkel verduidelijkende vragen opgenomen worden en geen inhoudelijke reacties of bedenkingen. De begeleider geeft als laatste ook zijn eigen getuigenis.

Praktische wenken voor de begeleider

- Zorgt voor een sfeer van vertrouwen.
- Geeft de nodige uitleg bij de eerste ronde.
- Laat wat stilte.
- Zet eventueel wat muziek op zodat de stilte niet teveel gaat wegen.
- Nodigt om beurten iedereen uit om te spreken.
- Eventueel: neemt nota en geeft de grondgedachte kort en zo getrouw mogelijk terug.
- Eventueel: Geeft de kans iets te laten verduidelijken maar waakt erover dat vragen die een inhoudelijke reactie weergeven niet opgenomen worden
- Geeft als laatste zijn eigen inbreng.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Tijdens de stilte leg je je eigen spontane reacties en associaties vast (eventueel gebruikmakend van enkele vragen ter oriëntatie).
- Je respecteert de stille tijd.
- Je vermijdt bij het spreken te uitvoerig of te bondig te zijn.
- Je spreekt rustig en traag als het je beurt is.
- Verander je spontaan genoteerde gedachten en indrukken niet meer.
- Wanneer je een ernstige reden hebt om niets te zeggen deel je dit mee als je uitgenodigd wordt.
- Je neemt een actieve en open luisterhouding aan tegenover iedereen.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen kan schaden.

De tweede ronde

In deze ronde laat je los wat je zelf gezegd hebt en je komt daar niet meer op terug. De tweede ronde begint terug met enkele minuten van stilte.

In deze stilte stelt ieder zich de vraag 'Wat heeft me getroffen in de eerste ronde?' Het gaat dus niet om wie het gezegd heeft maar om *wat* ik gehoord heb. Je hoeft ook niet te zeggen wat je getroffen heeft bij elke deelnemer maar wat je getroffen heeft in het geheel, wat voor jou, nu belangrijk is.

Ook hier noteert elke deelnemer zijn gedachten.

Na de stille tijd nodigt de begeleider weer iedereen uit om te zeggen wat hem in de eerste ronde getroffen heeft. Hij kan de getuigenissen verder opschrijven maar hij herhaalt ze nu niet meer en laat na iedere spreker een kort stilte.

Praktische wenken voor de begeleider

- Geeft de uitleg over de tweede ronde.
- Laat wat stilte.
- Zet eventueel wat zachte achtergrondmuziek op.

- Nodigt daarna ieder om beurt uit om te spreken zonder te herhalen.
- Geeft als laatste ook zijn eigen inbreng.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Je noteert wat je getroffen heeft in de eerste ronde.
- Je respecteert de stille tijd.
- Wanneer de begeleider je uitnodigt zeg je rustig en in je eigen woorden wat je getroffen heeft.
- Indien je echte redenen hebt om te zwijgen zeg je dit eenvoudig als de begeleider je uitnodigt.
- Je neemt een actieve open luisterhouding aan tegenover degene die aan het woord is.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen kan schaden.

De derde ronde

In de derde ronde kunnen de twee vorige rondes bezinnend en/of biddend afgesloten worden. De begeleider heeft de opdracht in te schatten wat de groep daarbij al dan niet aankan.

- Hij kan uitnodigen tot een laatste moment van stilte en het verder daarbij laten.
- Hij kan de stilte afronden met een bezinnende tekst of een gebed.
- Hij kan de deelnemers uitnodigen om met één woord hun ervaring van de twee vorige rondes uit te drukken.
- Hij kan de deelnemers uitnodigen tot persoonlijk gebed in stilte.
- Hij kan de deelnemers tenslotte uitnodigen om iets van dat persoonlijk gebed in de groep te verwoorden. Dit verwoorden gebeurt op eigen initiatief, niemand wordt uitgenodigd. Wie wil komt aan het woord, zelfs meer dan eenmaal. Wie niet wil kan rustig zwijgen. De begeleider nodigt uit om af te ronden met een gezamenlijk gebed.

Praktische wenken voor de begeleider

- Kiest op welke manier hij deze contemplatieve dialoog met de groep het best kan afronden.
- Geeft uitleg over de derde ronde (zoals hij ze wil opnemen).
- Zorgt indien nodig voor een afsluitende tekst of gebed.
- Waakt erover dat de stilte niet te veel gaat wegen of onbehaaglijk wordt. Ook hier kan eventueel voor wat achtergrondmuziek gezorgd worden.

Praktische wenken voor de deelnemer

- Je respecteert de stiltemomenten.
- Indien je uitgenodigd wordt om je ervaring met één woord af te ronden moet je niet te ver gaan zoeken, het eerste wat spontaan bij je opkomt is goed. Indien je om een of andere reden geen woord wil inbrengen dan zeg je dat eenvoudig als de begeleider je uitnodigt.
- Als de ruimte daartoe geschapen wordt mag je je persoonlijk gebed inbrengen op eigen initiatief en telkens na wat stilte.
- Je doet of zegt niets dat de sfeer van openheid en vertrouwen en de sfeer van inkeer en gebed kan schaden of verstoren.

Leren

Bedoeling

In dit onderdeel kiezen we voor een meer 'vormend' model. We focussen hierbij sterker op het inhoudelijke, met name het opvoedingsproject waarop dit werk gebaseerd is. Deze meer 'vormende' manier van werken hebben we uitgewerkt in twee stappen. Deze stappen kunnen afzonderlijk of in combinatie met elkaar gebruikt worden. Ze kunnen ook gecombineerd worden met de contemplatieve dialoog die je beschreven vindt in de rubriek 'kijken' (eerst het doek laten verkennen zonder een inhoudelijke duiding, dan pas de link leggen met het opvoedingsproject) en met werkvormen uit 'creëren' (na de inhoudelijke verkenning zelf creatief aan de slag gaan rond het opvoedingsproject).

Stap 1

____ Voorwaarden

- Deze werkvorm vraagt om een aangepaste ruimte en voldoende tijd.
- Waar mensen vrij voor deze werkvorm kunnen kiezen, zal je normaal gezien weinig weerstand ondervinden.
- Als je deze werkvorm oplegt moet je vooraf wel goed inschatten of de groep dit aankan en de spelregels voldoende kan respecteren.
- Als de groep groter is dan een tiental mensen is het beter hem op te splitsen in twee groepjes voor de mondelinge bespreking. Je hebt dan wel een tweede gespreksleider nodig (dit kan eventueel één van de deelnemers zijn).
- Deze werkvorm vraagt een zekere vertrouwdheid met het opvoedingsproject. Als deze vertrouwdheid er niet is kan men best op één of andere manier vooraf de inhoud van het opvoedingsproject laten verkennen.
- Zorg voor een voldoende veilig klimaat bij de deelnemers door hen goed te informeren over de inhoud en de methode en door afspraken te maken rond het spreken en luisteren. Geef aan dat niemand verplicht is een inbreng te doen maar dat men in elk geval de inbreng van anderen ten volle dient te respecteren. Spreek af dat niets in hun houding of reacties de sfeer van openheid en vertrouwen mag schaden.

Beschrijving

Eerste ronde

Het kunstwerk wordt op een centrale plaats opgehangen zodat ieder er rustig en gemakkelijk kan naar kijken. Eventueel geeft men aan iedere deelnemer ook een A4-afbeelding van het werk om het ook van dichtbij te kunnen bekijken.

De begeleider nodigt de deelnemers uit eerst enkele minuten in stilte te kijken en op zoek te gaan hoe ze in het kunstwerk het salesiaanse opvoedingsproject herkennen. Hij kan hen zelfs nog explicieter op weg zetten door te vermelden dat in het doek de 4 opvoedingsdoelen

(vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid en zingeving) weergegeven worden en hen de opdracht te geven te kijken op welke manier de kunstenaar dat uitgedrukt heeft en wat dit bij hen oproept. Er wordt aan de deelnemers gevraagd hun bevindingen te noteren.

We geven hieronder een reeks vragen die de deelnemers bij hun opdracht op weg kunnen zetten.

Vragen voor een meer algemene verkenning

- In dit werk heeft de kunstenaar het salesiaanse opvoedingsproject in beeld gebracht. Probeer te ontdekken hoe hij dat gedaan heeft.
- Er zitten een aantal symbolen in dit werk. Kan je ze associëren met het opvoedingsproject? Wat betekenen deze symbolen voor jou, wat roepen ze bij je op?
- Zie je nog andere linken in dit werk met het opvoedingsproject (kleuren, structuur en compositie, gebruikte techniek...)
- Hoe komt dit in beeld zetten van het opvoedingsproject bij jou over? Vind je het herkenbaar? Ontbreken er voor jou elementen in? Wat zou jij meer of minder in de verf willen zetten?

Voor een meer gerichte verkenning

- Om het salesiaanse opvoedingsproject in beeld te brengen is de kunstenaar in dit werk uitgegaan van de 4 opvoedingsdoelen: vrijheid, verantwoordelijkheid, verbondenheid, zingeving. Kan je deze 4 doelen in het werk terugvinden?
- Wat roepen de symbolen die de kunstenaar gebruikt om de doelen weer te geven bij jou op? Vind je ze herkenbaar? Zou je zelf een ander symbool willen gebruiken?
- Op welke manier verhouden de 4 uitgedrukte doelen zich op het doek? Welke betekenis zou jij hieraan geven?
- Welke andere beelden of betekenissen ontdek je naast de 4 opvoedingsdoelen in dit doek?
- Welke rol spelen volgens jou elementen als kleur, achtergrond, compositie, techniek in het doek?
- Wat valt jou persoonlijk het meest op in het doek?
- Mis je elementen uit het opvoedingsproject in het doek?

Na de stille tijd nodigt de gespreksleider de deelnemers uit om in gesprek te gaan met elkaar over de band tussen het opvoedingsproject en het kunstwerk. Men kan de opgegeven vragen als leidraad gebruiken bij dit gesprek. Voor meer beschrijvende elementen kan men de deelnemers uitnodigen elkaar aan te vullen om niet teveel in herhaling te vallen. Bij de meer persoonlijke vragen kan de gespreksleider ervoor zorgen dat alle deelnemers uitgenodigd worden hun inbreng te doen.

Tweede ronde

Indien er voldoende tijd is kan men in een tweede ronde de deelnemers vragen opnieuw even stil te worden en te noteren wat hen getroffen heeft in de eerste ronde. Na de stille tijd nodigt de begeleider ieder om beurt uit om dit in de groep te brengen. Deze ronde kan deze eerste stap op een boeiende en groepsvormende manier afronden.

Alternatief voor stap 1

Een meer methodische aanpak van het verkennen van dit doek met aandacht voor rationele én emotioneel-intuïtieve componenten vind je hieronder:

1. Spontane waarneming: Wat zie ik?
Stil aftasten en 'lezen' van het beeld. Spontane, ongecensureerde indrukken uiten. Doorheen het beeld wandelen, hier en daar blijven staan.
2. Analyse van de compositie: Hoe is het beeld opgebouwd?
Systematische waarnemen en benoemen van de compositie van het beeld: zijn vormen, krachtlijnen, kleuren, structuur, ritme. Zowel van de aparte delen als van het geheel. Bewust worden van de beeldordening. Volle concentratie naar buiten (naar het beeld) toe.
3. Innerlijke concentratie: Wat maakt het beeld in mij los?
Gevoelens en associaties. Op welke stemming mikt het beeld zelf? Waaraan herinnert het me? Trekt het me aan of stoot het me af? Concentratie op het innerlijke.
4. Analyse van de voorstelling: Wat betekent het beeld?
De thematiek van het beeld benoemen. Zijn betrekking op het opvoedingsproject of andere bronnen. De betekenis van de gebruikte symbolen. De levenservaringen (persoonlijke of gemeenschappelijke) die erin vervat zitten. De tijdgeest die erin weergegeven wordt.
5. Identificatie met het beeld: Wat bewerkt dit beeld in mij?
Zich in het beeld laten 'binnentrekken', het met je eigen geschiedenis verbinden. In welke symboliek herken ik mezelf? Hoe werkt dit beeld op mij in als toeschouwer? Welke uitdaging gaat er voor mij van uit? Roept het herkenning of irritatie op? Kan het mij veranderen? Geef ik me eraan over of verzet ik me ertegen? Ben ik ertegen opgewassen of overvraagt het me?

Dit schema hoeft niet noodzakelijk systematisch uitgevoerd te worden. Het gaat om een ideaalschema. De voorgestelde volgorde heeft een bepaalde bedoeling en logica maar is niet absoluut dwingend.

Het slagen van de eerste, derde en vijfde stap is niet door voorbereiding te garanderen. Deze stappen hangen vergaand af van de leeratmosfeer, het gunstige moment, het 'meegaan' van de deelnemers en hun spirituele gevoeligheid. De vijfde stap zal lang niet

altijd te realiseren zijn.

Stap twee en vier kunnen wel zorgvuldige gepland en voorbereid worden. Ze focussen op argumentatie en verwoording van wat in het kunstwerk uitgedrukt is.

Het stappenplan wisselt dus afstand en nabijheid, rationele analyse en intuïtief aanvoelen af in de vraagstelling en betracht een evenwichtige balans tussen deze twee polen.

Stap 2

Men kan na het verkennen van het doek op uiteenlopende manieren verder werken. Hieronder vind je een aantal fiches met werkvormen om de verkenning van het kunstwerk en de inhoud ervan uit te diepen en te verruimen.

Leren: brainstormen	
Doelstelling	Vrijuit laten associëren rond een thema uitgebeeld op het doek om het thema breed te verkennen.
Doelgroep	Vanaf 8 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Kies een bepaalde focus op het doek (bijvoorbeeld de open deur). • Schrijf of teken dit centraal op een grote flap. • Iedereen mag zijn spontane associaties bij dit thema op de flap noteren. • Nadien worden de associaties in groep overlopen en kan men ze eventueel thematisch groeperen. Men kan hier toelichting vragen aan elkaar maar er wordt geen oordeel of kritiek gegeven. Ieder mag vrij uitdrukken wat het begrip of het beeld oproept.

Leren: carrousel	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Werken met een reeks korte inter-individuele uitwisselingen over het opvoedingsproject in groep. • Op een vrij korte tijd een grote uitwisseling in de groep bewerken rond een specifiek thema uit het opvoedingsproject en op die manier het thema verkennen en de visie van verschillende groepsleden beluisteren.
Doelgroep	Vanaf 12 jaar. Deze techniek vraagt een zekere zelfdiscipline van de deelnemers, de begeleider volgt immers niet op of men zich aan het thema houdt bij de uitwisseling.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • De begeleider kiest (alleen of in overleg met de groep een thema uit het opvoedingsproject). • De deelnemers worden in twee gelijke groepen verdeeld. • De groepen vormen twee concentrische cirkels (de ene groep vormt de binnencirkel, de andere groep de buitencirkel). • Ieder stelt zich op tegenover iemand van de andere cirkel (paren vormen). • De deelnemers worden uitgenodigd om gedurende een viertal minuten per twee van gedachten te wisselen over het gekozen thema. • Daarna nodigt de begeleider de deelnemers uit om door te schuiven naar rechts tot men voor een nieuwe partner staat. Er volgt opnieuw een uitwisseling per twee. Zo kan men een aantal keer doorschuiven.

Leren: cirkeldefinitie	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Techniek die het mogelijk maakt in groep tot een definitie van een begrip te komen dat op het doek uitgebeeld wordt. • Deze techniek maakt het mogelijk zich bewust te worden van de complexiteit van een begrip en de diverse mogelijke interpretaties ervan. Het leert te reflecteren over de betekenis die een begrip voor jezelf en de groep heeft en een symbolische taal te hanteren om het begrip te benoemen.
Doelgroep	Vanaf 14 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Hou eerst een brainstorm over het gekozen begrip uit het doek (vb. vrijheid). • Elke deelnemer kiest nu de twee woorden uit het resultaat van de brainstorm die voor hem/haar het best de essentie van het gekozen begrip weergeeft en noteert ze. • De resultaten worden samen gelegd en de 6 woorden die het meest gekozen zijn worden weerhouden. • De woorden worden nu in groep ingedeeld in 3 paren van 2 woorden. Eerst het belangrijkste woord en het woord dat daar het beste bij past en aansluit en zo verder tot men drie paren heeft: 1-2, 3-4, 5-6. • Noteer de woorden op een blad volgens onderstaand schema: <div style="text-align: center; margin: 10px 0;"> <pre> graph TD 1[1] --- 2[2] 2 --- 3[3] 3 --- 4[4] 4 --- 5[5] 5 --- 6[6] 6 --- 1 </pre> </div> • Uitgaande van dit schema stelt men een definitie op van het begrip waarbij men de termen in de volgorde van de cirkel (tegenwijzerzin dus 1-3-5-2-4-6 integreert).
	<ul style="list-style-type: none"> • Men kan verschillende groepjes apart tot een definitie laten komen en deze dan met elkaar confronteren. Eventueel kan daaruit nog een gemeenschappelijke definitie worden samengesteld

Leren: ganzenspel	
Doelstelling	In een spelvorm het opvoedingsproject (of aspecten ervan) verkennen en bespreken.
Doelgroep	Als men het spel zelf opbouwt: vanaf 16 jaar. met een vooraf klaargemaakt spel: vanaf 12 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Men kan op 2 manieren te werk gaan, ofwel laat men de groep spelen met een vooraf gemaakt spel, ofwel laat men de deelnemers zelf hun ganzenbord ontwerpen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Het thema wordt vooraf afgebakend. • Als de deelnemers zelf het spel ontwerpen worden ze ingedeeld in groepjes van 5 à 6 personen. Elk groepje krijgt het nodige materiaal en volgende instructies: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Teken een ganzenbord van 28 vakjes (vormgeving is vrij) ▶ Maak 4 reeksen van 7 opdrachten en verbind elke opdracht met een vakje ($4 \times 7 = 28!$) ▶ De eerste reeks: stellingen over het gekozen thema. Wie op zo'n vakje terecht komt krijgt een kaartje met één van de stellingen, geeft zijn mening hierover (akkoord/niet akkoord) en verantwoordt deze mening. ▶ De tweede reeks: vragen die peilen naar persoonlijke ervaringen rond het gekozen thema (bijvoorbeeld als het centrale thema 'verantwoordelijkheid' is, vragen naar een verantwoordelijkheid waar men fier op is of die men liever niet zou hebben). ▶ De derde reeks: inleefsituaties waarop men moet reageren. (bijvoorbeeld bij thema 'verantwoordelijkheid': de leerlingenraad van een school vraagt inspraak in het examenrooster). ▶ De vierde reeks: ludieke praktische opdrachten in verband met het gekozen thema. ▶ Maak ook de spelregels op voor het spelen. • De deelnemers kunnen hun eigen spel spelen maar ook ruilen met een andere groep zodat ze elkaars spel spelen.

Leren: genummerde uitwisseling	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Individuele reflectie en groepsgesprekken over het opvoedingsproject. • Op een vrij korte tijd de individuele reflectie stimuleren en een grote uitwisseling in de groep bewerken rond het opvoedingsproject.
Doelgroep	Vanaf 16 jaar.

Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • De begeleider legt aan de groep een onderwerp uit het opvoedingsproject voor ter bespreking. • Eerst krijgt men een zestal minuten om in stilte en individueel zijn gedachten rond het thema op papier te zetten. • Nadien wordt de groep ingedeeld in groepjes van 6 (of 5). • In de groepjes worden de individuele reflecties met elkaar uitgewisseld en besproken. • De deelnemers nummeren zichzelf na deze uitwisseling van 1 tot 6 (of 5).
	<ul style="list-style-type: none"> • Er worden nu nieuwe groepjes gevormd waarbij de deelnemers met hetzelfde nummer gaan samen zitten (bijvoorbeeld de nummers 1 van elk groepje vormen samen een nieuw groepje). • Ieder op beurt brengt in de nieuwe groep verslag uit van wat in eerste groep tijdens de uitwisseling besproken is. Op die manier krijgt men in elk groepje een totaalbeeld van wat in de verschillende groepjes aan bod geweest is.

Leren: schrijfronde	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Schrijfronde over een thema uit het opvoedingsproject. • Via het schrijven eigen ideeën, meningen, vragen over het gekozen thema kenbaar maken aan de groep. Schriftelijk kunnen reageren op de meningen en vragen van anderen uit de groep.
Doelgroep	Vanaf 14 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Aan een schrijfronde kunnen maximum een achttal mensen deelnemen. Is de groep groter dan kan men beter opsplitsen. Men voorziet best ook voldoende tijd (45 min. à 1 uur). • De gespreksleider geeft het thema voor de schrijfronde aan. Ieder schrijft zijn eigen bedenkingen, meningen en vragen over dit thema op een blad papier. • Daarna geeft men dit blad door aan zijn linkerbuur. • Deze leest het blad en schrijft er zijn bedenkingen, vragen en reacties bij. Het blad wordt verder doorgegeven tot het terug bij het beginpunt is.

Leren: stellingenspel	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Stellingenspel rond een thema uit het opvoedingsproject. • Mensen aanzetten zich een mening te vormen over een bepaald onderwerp van het opvoedingsproject, deze mening te verantwoorden en ze te toetsen aan de mening van anderen. • Vrijuit laten associëren rond een thema uitgebeeld op het doek om het thema breed te verkennen.

Doelgroep	Vanaf 14 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Elke deelnemer krijgt een blad waarop een vijftal stellingen staan rond het gekozen thema. • Naast de stelling is er ruimte voorzien om een score te geven aan de stelling van 1 tot 5 waarbij: <ul style="list-style-type: none"> 1 = niet akkoord 2 = eerder niet akkoord 3 = ik weet het niet 4 = eerder akkoord 5 = akkoord • Onder elke stelling is ook ruimte voorzien om de gegeven score te verantwoorden. • De deelnemers krijgen een 15-tal minuten de tijd om individueel en in stilte te scoren op de stellingen en hun score ook schriftelijk te verantwoorden.
	<ul style="list-style-type: none"> • Nadien worden de stellingen één voor één besproken. • De begeleider vraagt daarbij de scores op en geeft eerst het woord aan mensen met uitgesproken en tegengestelde scores. • De begeleider waakt er wel over dat alle deelnemers uitgenodigd worden hun score en de verantwoording ervan te verwoorden.

Leren: tien geboden	
Doelstelling	Prioriteiten kunnen leggen in het realiseren van een bepaald aspect van het opvoedingsproject.
Doelgroep	Een werkvorm die vooral aangewezen is voor mensen met een opvoedende functie.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Er wordt een bepaald aspect van het opvoedingsproject gekozen dat men wil realiseren (bijvoorbeeld: jongeren opvoeden tot vrijheid, assistentie, teamwerk).
	<ul style="list-style-type: none"> • Men kan ook kiezen voor een concreet thema dat men in de lijn van het opvoedingsproject wil aanpakken (bijvoorbeeld: contacten met de ouders, begeleiden van jongeren bij activiteiten buiten de organisatie, inrichting van gebouwen en lokalen...). • Iedere deelnemer schrijft op een blad zijn 10 geboden op over het betreffende thema (10 elementen die men fundamenteel en belangrijk vindt om het beoogde te bereiken). • De groep wordt ingedeeld in kleinere groepen (5 tot 6 personen). • In elk groepje worden de bladen met ieders 10 geboden doorgegeven. Men noteert zijn bemerkingsen en vragen. • Als iedereen alle bladen gelezen heeft begint het gesprek om uiteindelijk te resulteren in een prioriteitenlijst van het groepje. • Het resultaat wordt op een slide of een flap genoteerd en in een plenum gepresenteerd aan de hele groep.

Leren: van abstract naar concreet	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Werken vanuit een invulrooster. Dynamische methode om reflecties over een bepaald aspect van het opvoedingsproject met anderen te delen. • Via concrete elementen een eerder abstract begrip verkennen en met anderen bespreken.
Doelgroep	Vanaf 12 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Ieder krijgt een tiental minuten om de vragen op het invulrooster te beantwoorden. • In kleine groepjes (vijf à zes mensen) stelt men zijn rooster aan elkaar voor. Er wordt geluisterd zonder commentaar te geven. • Nadien is er de kans om vragen te stellen aan elkaar en het gesprek verder open te trekken.
Invulrooster	<p>Als 'Vrijheid' een ... (zie rooster) was, dan zou het voor mij ... zijn.</p> <pre> graph TD V((Vrijheid)) --- F[Een feest] V --- K[Een kleur] V --- O[Een ontmoeting] V --- M[Een muzieksstuk] V --- L[Een landschap] V --- H[Een herinnering] V --- S[Een symbool] V --- E[Een stukje evangelie] </pre>

Leren: vraagstaartje	
Doelstelling	Met elkaar op een veilige manier in gesprek gaan over een thema uit het opvoedingsproject.
Doelgroep	Vanaf 14 jaar. De vragen dienen aangepast te zijn aan de doelgroep.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Men voorziet verschillende sets van kaartjes met vragen over het gekozen thema. Zorg voor 'open' vragen, d.w.z. vragen die niet zomaar met ja of nee te beantwoorden zijn. • De groep wordt ingedeeld in groepjes van 4 à 5 personen. Elk groepje krijgt een set kaartjes met vragen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Elke deelnemer trekt drie vragen uit de set en leest ze. • Twee van de kaartjes worden teruggelegd. Elk om beurt lezen de deelnemers de vraag voor die ze gekozen hebben en formuleren een persoonlijk antwoord op deze vraag. De anderen mogen inpikken en reageren. Door slechts één van de kaartjes te kiezen, hebben de deelnemers de kans om gedeeltelijk zelf te bepalen waar ze over in gesprek willen gaan wat een grotere veiligheid garandeert. • Als de groep nog door wil gaan na de eerste ronde en er nog voldoende tijd is dan kan men opnieuw kaartjes trekken (deze keer 2) en er opnieuw ééntje uitkiezen om te bespreken. • Bij Don Bosco Vorming & Animatie zijn vragensets beschikbaar voor opvoeders rond de opvoedingsstijlen (rationaliteit, emotionaliteit, communicatieve stijl, evangelisch bewogen stijl). Je kan ze opvragen via email: vormingenanimatie@donbosco.be
--	--

Leren: wat zou jij doen?	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsen van eigen gedrag en reacties aan het opvoedingsproject. • Meer zicht krijgen op de eigen houding in een bepaalde situatie. Deze houding tegen de achtergrond van het opvoedingsproject plaatsen. In deze dialoog met het opvoedingsproject een stimulans vinden om de eigen houding te behouden of bij te sturen.
Doelgroep	Mensen met een opvoedende verantwoordelijkheid.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Ieder noteert kort een situatie die hij zelf beleefde en waarin hij als opvoeder niet goed wist wat te doen of hoe te reageren. • De situaties worden door de gespreksleider kort samengevat. • De groep kiest één van de situaties uit. (Men kan als gespreksleider deze fase overslaan en zelf een situatie aan de groep voorleggen om tijd te winnen. Het is wel belangrijk dat het om een voor de deelnemers herkenbare en realistische situatie gaat). • In een eerste fase noteert ieder in stilte voor zichzelf hoe hij met deze situatie zou omgaan. • Nadien wordt de groep opgesplitst en wisselt men uit in groepjes van 5 tot 8 personen. De begeleider zorgt voor een heterogene samenstelling van elk groepje. • Men probeert in elk groepje tot een consensus te komen hoe men de situatie het best kan aanpakken en gebruikt hierbij uitdrukkelijk het opvoedingsproject als referentiekader. Het resultaat wordt genoteerd (als er verschillende meningen blijven bestaan noteert men dit ook). • In plenum worden de resultaten met de grote groep gedeeld en besproken.

Creëren

Naast een inhoudelijke verwerking kan je ook kiezen voor een meer creatieve verwerking. Het was ons basisconcept om eens een niet-verbale, visuele impuls te creëren rond het opvoedingsproject. We willen mensen daarmee aanspreken op een ander zintuiglijk niveau en meer hun verbeelding stimuleren dan hun intellect (De mens in zijn totaliteit benaderen is één van de dimensies van het mensbeeld waarop het opvoedingsproject gebaseerd is!).

Kiezen voor een niet-verbale verwerking die de verbeelding en de creativiteit aanspreekt, trekt deze lijn op een logische manier door. Op deze manier komen een hele reeks andere expressiemogelijkheden op de voorgrond dan de (vaak al te dominante) verbale. De mogelijkheden om wat innerlijk in je leeft uit te drukken worden plots veel ruimer. Vaak sluiten creatieve werkvormen nauwer aan bij ons 'gevoel' en kunnen ze ook beter een gevoel weergeven en aanwezig stellen dan woorden. Het resultaat van een creatieve verwerking is soms zeer verrassend, niet in het minst voor de betrokkene zelf. Wie opgaat in creatief werk ziet plots een aantal betekenissen uit zich stromen en in zijn werk weerspiegeld worden. Daarvoor hoef je geen getalenteerd kunstenaar te zijn. Als je bijvoorbeeld aandachtig kijkt naar kindertekeningen leer je heel wat over de gevoelswereld en de persoonlijkheid van het kind.

Door deze eigenschappen wordt creatieve expressie ook een bijzondere manier om ervaringen en ideeën te integreren. Het gaat om meer dan alleen maar tot uiting te brengen wat in mij leeft. Het maakt me ook innerlijk rijker, het raakt me en vormt me om. Door te creëren, creëer ik ook mezelf. Door te creëren wordt mijn omgaan met de werkelijkheid anders.

Een laatste aspect van het creatieve proces dat we hier onder de aandacht willen brengen is de vreugde, het plezier dat je er kan aan beleven. Een mens is een zinzoekend wezen. Het vinden en ervaren van nieuwe wegen om betekenis tot stand te brengen en te ervaren, kan mensen gelukkig en enthousiast maken, kan hen troosten en bemoedigen. Dit samen doen met anderen schept een unieke verbondenheid.

Er zijn dus heel wat goede argumenten om in het begeleiden van een groep zich ook eens te wagen aan creatieve expressievormen.

Hieronder verzamelden we een reeks suggesties om op deze manier aan de slag te gaan. Wie zelf nog andere suggesties heeft of nog andere ideeën uitgewerkt en uitgeprobeerd heeft mag ons deze zeker doorsturen zodat wij ze hier kunnen opnemen als inspiratiebron voor anderen.

Creëren: collage	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Het opvoedingsproject visualiseren via een collage. • Het in overleg met anderen visueel illustreren van een bepaald aspect van het opvoedingsproject.
Doelgroep	Vanaf 8 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • De groep verdelen in groepjes van een vijftal mensen. • Elk groepje krijgt een bepaald thema dat ze via een collage (foto's eventueel aangevuld met tekeningen en teksten) visualiseren. • De groepjes kunnen hetzelfde of verschillende thema's krijgen. • Ieder groepje krijgt 45 minuten om hun collage in overleg uit te werken. • Nadien worden de resultaten uitgesteld en krijgt men een tiental minuten om de andere werkjes te bekijken. • Elke groep stelt tenslotte de eigen collage voor en geeft uitleg.

Creëren: 'eigen creatie'	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Een eigen creatieve voorstelling van het opvoedingsproject (of een deel ervan) ontwerpen. • Zelf een symboltaal vinden om tot een weergave van het opvoedingsproject te komen. Op die manier tot een diepere reflectie over en integratie van de essentie van het opvoedingsproject komen.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> • De opdracht kan individueel uitgevoerd worden maar ook in groep. Men kan eventueel verschillende groepjes elk een apart item laten uitwerken en nadien de resultaten tot één geheel verwerken. • De werkvorm kan voor uiteenlopende leeftijdsgroepen gebruikt worden. • Belangrijke voorwaarde is wel dat men voldoende vertrouwd is met de inhoud van het opvoedingsproject (of met de inhoud van het deel waar men rond wil werken).
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • De deelnemers worden uitgedaagd het opvoedingsproject (of een deel ervan) op een creatieve manier uit te beelden. • Vooraf worden goede afspraken gemaakt over het individueel of samen werken, de tijd die men heeft om aan de opdracht te werken, de manier waarop de resultaten samengebracht en gepresenteerd worden. • Er zijn heel wat mogelijkheden om aan deze opdracht te werken. Rekening houdend met de beschikbare tijd en de doelgroep kan men de materiaalkeuze en werkmethode vastleggen (vb. schilderen) maar ook vrij laten. • Men kan het geheel laten uitmonden in een soort tentoonstelling al dan niet voor een breder publiek toegankelijk.

Creëren: fototaal	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Met fototaal de betekenis van het opvoedingsproject oproepen. • Mensen gevoelig maken voor een symbolische weergave (via fototaal) van het opvoedingsproject. • Vertrekkend van een foto laten uitdrukken wat een bepaald aspect van het opvoedingsproject voor hen betekent.
Doelgroep	Vanaf 14 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Kies een bepaald aspect van het opvoedingsproject uit. • Zorg voor een reeks foto's (minstens 20cm op 15cm groot) en leg ze goed zichtbaar op de grond of op een tafel. • Zorg dat elke foto een duidelijk zichtbaar en leesbaar nummer heeft. • De deelnemers krijgen de tijd om de foto's te bestuderen. Ze kiezen de foto eruit die voor hen het best het opgegeven thema weergeeft. • Ze noteren welke foto ze gekozen hebben (nummer) en de motieven waarom ze deze foto kiezen. • Nadien stelt ieder zijn foto en zijn persoonlijke interpretatie ervan voor en beantwoordt eventuele vragen ter verduidelijking. • Na de uitwisseling kan men nog reageren op wat de anderen voorgesteld hebben, een aanvulling, bedenking, getuigenis geven en het gesprek open trekken.
Alternatieven	<ul style="list-style-type: none"> • Bij de gekozen foto een titel verzinnen. • Bij de gekozen foto een tekst (gedicht) schrijven. • De gekozen foto's met bestaande teksten of gedichten laten combineren. • Mogelijk handlingsverloop bij de foto verzinnen: wat gebeurde er voor de foto werd genomen? Wat gebeurde er nadien? • De personen op de foto aan het woord laten komen door tekstballonnetjes aan de foto toe te voegen. • Belangrijk deel van de foto uitknippen en veranderen (door iets anders in de plaats te kleven, door het ontbrekende deel zelf in te vullen).
	<ul style="list-style-type: none"> • Twee of meer foto's laten combineren: elkaar aanvullend of contrasterend.

Creëren: gevonden voorwerpen	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Aan de hand van een voorwerp de betekenis van één van de opvoedingsdoelen weergeven. • De eigen interpretatie van één van de opvoedingsdoelen symbolisch kunnen weergeven aan de hand van een zelfgekozen voorwerp. Dit met anderen kunnen delen.

Doelgroep	Jongeren (vanaf 14 jaar) en volwassenen.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • De deelnemers worden uitgenodigd om elk één voorwerp naar de bijeenkomst mee te brengen dat voor hem/haar één van de 4 opvoedingsdoelen weergeeft. • Men kan focussen op een welbepaald opvoedingsdoel of de keuze tussen de 4 doelen vrijlaten of nog, de 4 doelen onder de deelnemers verdelen zodat elk opvoedingsdoel aan bod komt. • Met de voorwerpen kan men op verschillende manieren werken: <ul style="list-style-type: none"> ▶ leder laten toelichten wat het gekozen voorwerp uitdrukt. ▶ leder een (ander) voorwerp laten uitkiezen en laten raden naar de betekenis. ▶ Na de uitwisseling kan men nog reageren op wat de anderen voorgesteld hebben, een aanvulling, bedenking, getuigenis geven en het gesprek open trekken. ▶ Men kan er bij deze werkvorm voor zorgen dat in elk groepje de 4 verschillende opvoedingsdoelen aan bod komen. ▶ De groep in kleine groepjes verdelen. Ieder stelt zijn eigen voorwerp voor in zijn/haar groepje. Nadien schrijft elk van hen persoonlijk op wat het opvoedingsdoel dat hij in een voorwerp uitgedrukt heeft voor hem/haar betekent. Deze notities en de voorwerpen worden op de tafel waar het groepje zat achtergelaten en de groepjes verwisselen van plaats en nemen dus plaats aan de tafel van een ander groepje. Daar proberen ze de achtergelaten teksten en voorwerpen aan elkaar te koppelen. Nadien wordt het resultaat in de grote groep gecheckt.

Creëren: graffiti	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Een graffiti-wand rond het opvoedingsproject maken. • Jongeren de kans en de ruimte bieden om hun versie van het opvoedingsproject of bepaalde aspecten ervan op een eigentijdse manier vorm te geven.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Een werkvorm die vooral jongeren kan aanspreken. • De variant waarbij men met kleurkrijt werkt is gericht op jongere kinderen.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Laat de jongeren eerst 'brainstormen' over de manier waarop ze het opvoedingsproject willen in beeld zetten. • Men kan verschillende dragers gebruiken als basis: doek, papier, wandplaten, een muur... • Het werken met spuitbussen vraagt wel een bepaalde vaardigheid en techniek. Eventueel kan iemand die vertrouwd is met deze

	<p>technieken eerst wat onderricht geven en wat laten experimenteren voor men echt aan de slag gaat. Een alternatief is om gewoon met verfborstels te laten werken.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bij jongere kinderen kan men in plaats van een graffitiwand te maken de kinderen met kleurkrijtjes op de grond laten werken (bijvoorbeeld speelplaats). Het opvoedingsproject zal dan wel eerst in een aantal voor hen toegankelijke begrippen en een aangepaste taal moeten verduidelijkt worden. Men kan met verschillende groepjes werken en hen elk een bepaald deel van de ruimte toewijzen. Eventueel kan men er een wedstrijdement aan verbinden of het gebeuren kaderen in een bepaald feest.
--	---

Creëren: inkleuren	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Een kopie van het werk (of deel ervan) laten overschilderen of laten inkleuren. • Uitdrukken wat het opvoedingsproject (of deel ervan) voor jezelf oproept en betekent. Dit met anderen kunnen delen.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Elk publiek.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Deze werkvorm heeft pas zin nadat men eerst enige tijd besteed heeft aan het kijken naar en reflecteren over het oorspronkelijke doek. Werkvormen hiervoor vind je onder 'kijken' (contemplatieve dialoog) en onder 'leren' (eerste stap). Door deze werkvorm worden de opgedane inzichten sterker en op een persoonlijke manier geïntegreerd. • Na de verkennende fase krijgen de deelnemers een zwart-wit kopie van het werk (of deel ervan). Deze mogen ze naar eigen inzicht overschilderen.
	<ul style="list-style-type: none"> • Leg er de nadruk op dat het er niet om gaat iets 'kunstzinnig' te creëren maar om een persoonlijke interpretatie aan dit werk te geven. Men hoeft geen artistiek talent te hebben om deze opdracht op te nemen. Nodig de deelnemers uit gewoon hun intuïtie te volgen. • Een kort bezinnend moment inlassen voor men aan de slag gaat kan helpen om de juiste sfeer en concentratie los te weken om deze werkvorm te laten slagen. • Voorzie voldoende ruimte en materiaal zodat elke deelnemer ongestoord kan werken. • Nadien krijgt ieder de kans om uitleg te geven bij zijn werkstuk aan de andere leden van de groep. • Na de uitwisseling kan men nog reageren op wat de anderen voorgesteld hebben, een aanvulling, bedenking, getuigenis geven en het gesprek open trekken.

Creëren: klei	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Eén van de opvoedingsdoelen met boetseerklei laten uitbeelden. • De opvoedingsdoelen van het project op een eigen creatieve manier vorm geven. Dit met elkaar kunnen delen.
Doelgroep	Kinderen, jongeren, volwassenen die voor een dergelijke creatieve werkvorm te vinden zijn.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Voor een onervaren groep vooraf wat uitleg geven over het werken met boetseerklei. Eventueel enkele technieken demonstreren en laten uittesten. • Eén van de opvoedingsdoelen laten uitkiezen en vorm laten geven in klei. • Eventueel kan men in verschillende groepjes werken en elk groepje één van de opvoedingsdoelen laten verbeelden. • Nadien kan men de resultaten aan elkaar voorstellen. • Na de uitwisseling kan men nog reageren op wat de anderen voorgesteld hebben, een aanvulling, bedenking, getuigenis geven en het gesprek open trekken.

Creëren: een ruimte thematisch aankleden	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Een ruimte thematisch aankleden vanuit één van de opvoedingsdoelen. • Op een creatieve manier in groep één van de opvoedingsdoelen in de ruimte uitwerken.
Doelgroep	Vanaf 14 jaar.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Kies één van de opvoedingsdoelen. • Brainstorm in groep hoe je een vooraf bepaalde ruimte vanuit dit thema kan aankleden en inrichten. Laat de ideeën de vrije loop, het afwegen van wat haalbaar is, komt pas achteraf. • Maak een keuze uit de ideeën en maak afspraken omtrent de uitvoering en de beschikbare tijd. • Je kan de ruimte achteraf openstellen voor bezoekers. • Verschillende groepen kunnen elk een ander thema in aparte ruimtes uitwerken.

Creëren: stripverhalen en cartoons	
Doelstelling	Op een ludieke manier bepaalde aspecten van het opvoedingsproject in de verf zetten.
Doelgroep	Vanaf 12 jaar.

<p>Beschrijving</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Men kan op verschillende manieren met cartoons en strips werken. Hieronder enkele suggesties: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ieder krijgt een blad met een cartoon en een leeg tekstballonnetje. Het thema staat bovenaan het blad (bijvoorbeeld: zingeving). De begeleider nodigt de deelnemers uit om het tekstballonnetje zelf in te vullen vanuit het centrale thema. Nadien worden de cartoons uitgehangen zodat iedereen ze kan lezen. ▶ Per 2/3 krijgt men een uitgeschreven situatie, stelling of vraag. Op basis hiervan probeert men in één of meerdere cartoons de eigen mening (op een humoristische en relativerende manier) over de situatie/stelling/vraag weer te geven. Enkele tips voor het maken van cartoons vind je verderop in de tekst. ▶ Per 2/3 krijgt men een deeltje van een bestaande strip dat handelt over het gegeven thema. Het stukje dat men krijgt, heeft echter geen ontknoping of pointe. De opdracht is nu om de strip verder af te maken. ▶ Er wordt vooraf een thema afgebakend. Op de grond ligt een lange strook papier verdeeld in vakken. De eerste persoon tekent iets in het eerste vak dat aansluit bij het afgesproken thema. De tweede persoon tekent een vervolg in het tweede vakje enz. Er wordt niet gepraat tot de strip af is. De tekeningen hoeven slechts schematisch te zijn zodat niet teveel tijd verloren gaat met het tekenen. • Bij het zelf maken van strips of cartoons moet de begeleider duidelijk maken dat het accent niet ligt op het 'goed' kunnen tekenen. Ook mensen zonder tekentalent moeten zich via het tekenen kunnen uitdrukken.
<p>Tips bij het maken van cartoons</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Een cartoon moet makkelijk en snel te ontcijferen zijn. Daarom maakt men meestal gebruik van sterk geformaliseerde en algemeen gekende voorstellingen (=soort code). • De werking van een cartoon baseert zich op het samenbrengen van beeldelementen die niet bij elkaar passen, niet bij elkaar horen. Dit 'vervreemdende' effect brengt een denkproces op gang. • De basistechniek van de cartoon is de overdrijving. • Elke cartoon werkt ook met reductie (wat eigenlijk ook een vorm van overdrijving is). Alleen de essentie wordt getekend, al de rest wordt weggelaten. In de cartoon staat de getekende situatie 'geïsoleerd' als het ware 'uitgeknipt'. • Een cartoon is vaak gebaseerd op vergelijking (met ander beeld, persoon, situatie enz.). • Een cartoon integreert vaak een soort 'citaat'. Soms woordelijk maar vaak ook een 'beeldcitaat' (bijvoorbeeld de klassieke manier waarop men Napoleon voorstelt met zijn hand in zijn vest ter hoogte van de maag en zijn steekhoed). Dit vraagt wel dat

	<p>men 'ingewijd' is in de situatie die in het citaat opgeroepen wordt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een cartoon is eigenlijk een medium tot kritische verandering. Het stelt op een humoristische manier dingen in vraag en doorbreekt evidenties en klassieke denkpatronen. Het laat een soort tegenbeeld doorschemeren over hoe de werkelijkheid eigenlijk zou moeten zijn. Vaak zijn de verhoudingen of situaties die in de cartoon bekritiseerd worden zo vastgeroest en versteend dat enkel een via krachtige provocatie er beweging in te krijgen is.
--	---

Creëren: tentoonstelling	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Een tentoonstelling organiseren rond het opvoedingsproject. • Verschillende interpretaties van het opvoedingsproject in een geheel samenbrengen en op elkaar laten inwerken om de gevoeligheid voor de rijkdom ervan te vergroten. Dit eventueel gebruiken om naar buiten te treden met zijn opvoedingsproject.
Doelgroep	Bij voorkeur werken jongeren en volwassenen samen aan dit project.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • In het kader van één of ander gebeuren (Don Boscofeest, open-deurdag, ouderavond...) een tentoonstelling opbouwen rond het opvoedingsproject (of bepaalde aspecten ervan). • Bij voorkeur vertrekt men van werk dat men zelf gemaakt heeft (suggesties hiervoor vind je op de andere fiches op deze site). Dit kan gecombineerd worden met allerlei zaken, bijvoorbeeld foto's, video, internetsite, documenten, voorwerpen, poëzie enz... • Een gastenboek waarin men een reactie kan schrijven na het bezoeken van de tentoonstelling is een leuke herinnering voor de medewerkers.

Creëren: videopresentatie	
Doelstelling	Een bepaald thema van het opvoedingsproject door middel van een videopresentatie visualiseren.
Doelgroep	Dit kan met elk publiek al zal men jongere kinderen sterker moeten begeleiden.
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • Dit is een werkvorm waar men meerdere dagen aan moet werken en die toch een aantal technische vaardigheden veronderstelt. Al naargelang de gekozen werkvorm zal men een camera moeten hanteren, een begeleidende geluidsband opnemen, de gekozen videofragmenten tot een geheel monteren. • Eerst moet men uitzoeken hoe men het gekozen thema kan visualiseren.

	<ul style="list-style-type: none"> • Men kan uitgaan van bestaande beelden (film, televisie...) en daar een betekenis aan geven door ze op een bepaalde manier te monteren. Het voordeel is dat men hier uitgaat van over professioneel opgenomen materiaal. • Men kan ook zelf videobeelden opnemen en monteren. Hierbij kan men werken in reportagestijl en ook interviewtechnieken gebruiken. Men kan ook een kortfilm maken en wat men wil uitdrukken laten acteren. Hierbij is men minder beperkt dan bij het vertrekken van bestaand materiaal en kan men ook meer mensen betrekken met hun eigen mogelijkheden. Het nadeel is dat het veel meer technische vaardigheid vraagt. Een begeleiding in het leren werken met een camera, het schrijven van een script en het in beeld brengen zijn hier zeker niet overbodig. Het is de kunst te durven selecteren in het opgenomen materiaal en voldoende vaart in het geheel te brengen. • Een verstaanbare geluidsmontage maken is ook een hele opgave. Vaak is het zinvoller te kiezen voor een aparte geluidsopname dan te werken met de beperkte geluidsopname van een amateurcamera. • Dit is een veeleisende werkvorm die echter wel tot verrassende resultaten kan leiden en een sterk groepsbevorderend effect heeft.
--	--

Creëren: de eigen opvoeding in beeld	
Doelstelling	<ul style="list-style-type: none"> • Kennismaking met het meditatiedoek en de opvoedingsdoelen uit het opvoedingsproject. • Zich bewust worden van de genoten opvoeding. • Een eigen creatieve voorstelling van zijn eigen opvoeding (of een deel ervan) ontwerpen en dit via beelden of symbolen uitdrukken.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Jongeren die gedurende een langere periode een salesiaanse opvoeding hebben
Beschrijving	<ul style="list-style-type: none"> • In een eerste stap wordt de inhoud van het reflectiedoek verkend en toegelicht (eventueel met behulp van de presentatie van Don Bosco Vorming & Animatie). • In een tweede fase worden de jongeren uitgenodigd eens terug te blikken op de periode dat zij bij Don Bosco school liepen en van daaruit een vijfde luik aan het doek toe te voegen. Met eigen beelden en symbolen kunnen ze tekenen wat hen in de voorbije jaren is opgevallen en bijgebleven en hoe zij die jaren ervaren hebben. • Er zijn heel wat mogelijkheden om aan deze opdracht te werken. Rekening houdend met de beschikbare tijd en de doelgeroep kan men de materiaalkeuze en werkmethode vastleggen (vb. schilderen) maar ook vrij laten. • Men kan het geheel laten uitmonden in een soort tentoonstelling al dan niet voor een breder publiek toegankelijk.

Vieren

Het lijkt ons boeiend en zinvol om ook vierings- en bezinningsmomenten rond deze visuele impuls voor het opvoedingsproject te houden. 'Het zal zeker herkenbaar zijn dat door genietend vieren ideeën, waarden, geloof, handelwijzen... worden eigen gemaakt. Zo blijven ook tradities al vierend levendig. Het is een feestelijk moment wanneer er wordt geleerd, wanneer de betrokkene zich als het ware weet en voelt samenvallen met zijn leren en zegt: 'Nu versta ik het, nu voel ik het aan, nu heb ik het in de vingers, nu besef ik beter wie ik ben. Dit 'leerfeest' vraagt op zijn beurt een gepaste uitdrukking in: in woorden, in gebaren, in muziek of dans, in stilte, mogelijk in gebed.' (Jef Stevens)

Voor we concreter op deze werkvorm ingaan willen we nog eerst even stilstaan bij de kracht die van beelden kan uitgaan. In het stuk over **kijken** hebben we al even verwezen naar het vermogen van beelden om verbondenheid te scheppen en het anders-zijn van de ander op een niet-bedreigende manier te leren waarderen als een verrijking. Krachten die ook in een vierend of bezinnend moment zeer waardevol zijn.

Ook kunnen we via beelden gevoeliger worden voor de fundamentele spanningen in het menselijk bestaan (één van de dimensies van het mensbeeld waarop het opvoedingsproject gebaseerd is). 'L'art n'est pas un luxe mais rend sensible aussi bien à la misère, à nos blessures seignantes qu'à la beauté, nos joies solaires. Il nous ouvre à l'angoisse comme à l'émervillement.' (Kunst is geen luxe maar maakt ons gevoelig, zowel voor de ellende, onze bloedende kwetsuren als voor de schoonheid, onze stralende vreugde. Ze opent ons voor de angst evenzeer als voor de verrukking.) (Paul Baudiquey) Zo kunnen we via beelden onze pijn en vreugde als mens op een bijzondere manier aanwezig stellen tijdens een vierings- of bezinningsmoment.

Maar het belangrijkste is misschien wel de kracht van beelden om het onzegbare op te roepen en aanwezig te stellen.

In het beeld zit een soort spanning. De spanning tussen de realiteit die ons vasthoudt en het leven dat ons bevrijdt. Het beeld laat het ritme van ons bestaan tussen deze polen verschijnen. Stikt genomen speelt dit verschijnen zich niet af in de ruimte (het beeld dat ergens tentoongesteld staat) maar in de tijd (het beeld dat door mij, als wezen dat onderworpen is aan de tijd, gezien wordt). Het heeft immers nood aan observatie, sensibiliteit, beluisterd worden en dus aan contemplatie. Aan de blik die zich in stilte op de materie richt. Het beeld krijgt maar betekenis en waarde als ik het zie. Toch bedoelen we hier met tijd niet 'chronologische' tijd maar veeleer 'kwalitatieve' tijd. 'Volwassenen richten hun leven in volgens de chronologische tijd. We zijn mensen van minuten. Leven in de tijd is leven met de klok die ons voorhoudt dat er uren, dagen en gebeurtenissen zijn die in een juiste volgorde plaatsvinden. Ons leven wordt beheerst door de tijd. Toch leven we in het nu en in de eeuwigheid, maar het lukt ons niet vaak om die twee met elkaar te verbinden en daar zicht op te krijgen. Als we niet worden als kinderen zullen we nooit kunnen leven in het hart van de tijd die ons als gave en opgave gegeven werd. Als we lineair blijven leven zal er nooit iets van de eeuwigheid in het nu kunnen oplichten... Het woord 'Zoe' dat in het Nieuw Testament voor 'leven' staat, heeft betrekking op de hoedanigheid van het leven en heeft niets met de chronologische tijd te maken. Hoedanigheid van leven is warmte, nabijheid, aandacht, bewustwording, verbondenheid.

Mensen van de klok gaan voorbij aan het mysterie van het zijn, ze missen het hart van het leven, de roep van het bestaan.' (Claire Vanden Abbeele)

Het is juist één van de krachtigste kenmerken van het beeld dat het ons uit de chronologische tijd optilt naar een kwalitatieve, 'sacrale' tijd.

Fundamenteel aan het beeld is zijn vrijheid en zijn mysterie. De stilte die het contempleren van het beeld vraagt, geeft in deze tijd die zo moeilijk kan omgaan met leegte en afwezigheid een onbehaaglijk gevoel. Men praat het beeld vol in een poging het te definiëren, het te determineren. Het resultaat daarvan stelt enkel teleur. Het is moedig en bevrijdend de tijd te nemen om zich in stilte door het beeld te laten doordringen en bewonen.

Het beeld roept gelijkenis op en activeert daardoor verbeelding, fantasie, ruimte, zonder exact te moeten zijn. Het laat verschijnen en verhult tegelijkertijd, stelt aanwezig en toch weer afwezig. Juist hierdoor wordt het beeld een instrument om het 'onzichtbare' te zien. Het beeld is zo een inscriptie van het oneindige in het eindige. Analoog daarmee is ook de mens, geschapen als beeld van God, een inscriptie van het oneindige in het eindige. Descartes zegt hierover 'Il n'y avait que Dieu pour pouvoir déposer l'infini au coeur de notre finitude.' (Enkel God kan het oneindige in het hart van onze eindigheid leggen.) (Descartes) Door te kijken naar het beeld als iets dat het 'onzichtbare' het 'mysterie' aanwezig kan stellen, leert de mens ook iets over zichzelf en hoe hij als beeld van God het 'mysterie' en het 'onzichtbare' in zich draagt en presenteert.

Zo draagt het beeld van nature en doorheen de blik die haar contempleert de notie in zich van leven, verrijzenis en transfiguratie. Doorheen de materie schijnt het (goddelijke) licht dat de materie optilt en transformeert.

De mens speelt hierin een fundamentele rol. Hij ervaart in het beeld dat hij ziet en dat hij zelf is, het onvermoeibare ritme dat zich beweegt tussen de eenzaamheid en het oneindige. De schoonheid van de dingen is misschien niet meer dan het zichtbaar worden van het respect dat het leven van ons vraagt.

Volgens Hans Küng is het de taak van het kunstwerk dienstbaar te zijn aan de humaniteit, een humaniteit die gegrond en beschermd is door een verborgen goddelijkheid. Het kunstwerk is daarmee altijd al meer dan louter verschijning van een idee en meer dan louter spel. Het is impliciet of expliciet een verwijzing naar een wereld die nog niet voltooid is maar in het kunstwerk wel alvast verschijnt.

Wie leert 'kijken' naar een beeld, het 'contempleert' komt in contact met het 'mysterie', het 'sacrale' in zichzelf. Zo beantwoordt kunst aan haar fundamentele roeping 'tot leven te wekken'. Ze neemt ons mee naar het diepste in onszelf, bevrijdt ons in de verwondering van onze ik-gerichtheid en laat ons de Ander ontmoeten.

Toch is kunst fundamenteel vrij, ze is niet gebonden aan één of ander religieus systeem of instituut. Kunst laat zich niet vastleggen in één of andere code of keurslijf. Waar ze zichzelf bepaalde grenzen oplegt (vb. in de iconografie) is dat enkel om doorheen die grenzen een ander niveau van vrijheid te bereiken. (We kunnen hier een wellicht op het eerste zicht wat vreemde vergelijking maken met de Joodse keuken. Gebonden aan zeer strikte regels heeft ze zich ontplooid tot één van de meest creatieve keukens van de wereld, ondanks of

juist door deze strikte beperkingen!). Waar religies die vrijheid van de kunst respecteren ontstaat ware 'sacrale' kunst.

Al deze eigenschappen van het beeld maken het tot een uitgelezen instrument om er een vierend of bezinnend moment mee op te bouwen. Voor de concrete uitwerking van zo'n viering of bezinning hebben we in het salesiaanse milieu een uitstekend handboek ter beschikking 'Viering en bezinning op school' (Piet Stienaers en Jean Paul Pinxten, Garant 2001).

Bezinning bij het doek (Piet Stienaers)

In een haalbare wereld
van zachte en warme kleuren,
die vertrouwen in de opvoeding suggereren,
plaatst Don Bosco
- en wij met hem -
zijn opvoedingsproject.
Niet als een vrijblijvend spel
maar als een kader of structuur
waarbinnen opvoeder en jongere bewegen,
met een horizontale
én een verticale dimensie.

In dat kader plaatsen wij
de opvoedingsdoelen.
Zij zijn universeel,
maar wij laten ze inkleuren door het erfgoed van Don Bosco.
De baret of het priesterhoedje suggereert speels zijn aanwezigheid
alsof hij er alle begrip voor heeft
dat in de opvoeding vandaag de dingen anders liggen
dan in zijn tijd.
Hij gaat bijna op in de kleur van deze tijd
maar bewaart toch ook zijn eigenheid.
Er gaat immers nog steeds een inspiratie van hem uit,
ook voor onze tijd.
Hij heeft geen gelaat
met vaste lijnen en trekken,
want die moeten wij vandaag zelf invullen.

Vier opvoedingsdoelen
zijn de basis van iedere opvoeding.
Zij vullen een gelijkwaardig segment van het bestaan in.
Het ene is niet groter of belangrijker dan het andere,
wel anders.

Vrijheid

als een open poort
naar god-weet-welke mogelijkheden.
Ze wordt niet uitgetekend voor een ander,
want het vlak van de deur is wit gelaten;
vrijheid zal iedere jongere zelf ontdekken
en invullen.
De deur wordt van binnen geopend
door de jongere zelf.
Geen opvoeder kan dat in zijn plaats doen.
Opvoeden is uitnodigen
om die deur te openen.
Het is veiligheid en het vertrouwen geven
om dat te doen.

Verantwoordelijkheid

draagt de uitdaging van een staf,
de bijbelse herdersstaf.

Wie verantwoordelijkheid opneemt
weet niet waarheen dit hem brengen zal.
De deur van de toekomst blijft immers gesloten,
wat morgen komt is nog onbekend.
Want de staf is groter dan de deur
als beeld dat verantwoordelijkheid
een mens doet uitgroeien boven zichzelf
en ongekende mogelijkheden schept.

De staf komt dicht tot bij Don Bosco
want hij is een voorbeeld
van een mens die alles achterliet
en de staf opnam
die God hem in handen had gegeven.

Verbondenheid

wordt gesuggereerd door een ronde tafel,
waar mensen elkaar vinden
in vreugde en verdriet.
de lichtende vlek
waarin voor mensen wondere dingen gebeuren..

De tafel in het gezin
waar het leven en de liefde geleerd worden
en waarvan de context door opvoeders
altijd moet verrekend worden.

De vergadertafel van een team

waar gezocht wordt naar een gemeenschappelijke inspiratie
die Don Bosco
aan zijn medewerkers heeft doorgegeven.

Jongeren opvoeden tot verbondenheid
is hen een plaats aan de tafel van verbondenheid gunnen.

Zingeving
verwijst naar het kruis van Jezus Christus.

Geen vlot herkenbaar kruis
want zingeving is niet meer vanzelfsprekend.
Voor velen blijft de deur van zingeving gesloten
en gaat niet zomaar open.
Het mysterie moet bovendien mysterie blijven.
Het kruis is ook verduisterd
om ons te wijzen op het feit
dat God wel eens te vinden is
op ongebaande wegen.
Dat we een nieuw taal moeten leren
om hem ter sprake te brengen.

Jongeren opvoeden tot zingeving
is een taaie materie
waarvan de weg niet duidelijk uitgestippeld ligt.

Zo liggen de vier opvoedingsdoelen
in elkaars verlengde.
Zij roepen elkaar op,
ze veronderstellen elkaar.
De zoektocht naar vrijheid,
het appél om de staf op te nemen,
de wondere kracht van de verbondenheid
het blijft allemaal leeg
als het niet geworteld is
en voltooiing vindt
in de diepere dimensie van de zingeving,
van het geloof in een God
in wie jongeren en opvoeders geborgen zijn.

De doelstellingen lichten op uit een opvoedingsproject
met warme kleuren van de aarde.
Geen kille principes,
geen torenhoge idealen
maar een doorleefde, warme werkelijkheid -
dat is opvoeden.

En boven die opvoeding
kijkt Don Bosco welwillend toe
in telkens een nieuwe stand van zijn baret.
De kleur ervan is anders, zwart-grijs,
tegenover alle andere kleuren
om de eigen stijl van zijn opvoeding te symboliseren.
Hij blijft als referentiefiguur
voor ons in alles aanwezig.

Literatuurlijst

Voornaamste geraadpleegde werken en aanbevolen literatuur voor wie meer wil lezen.

Themanummers van tijdschriften

- *Art et foi*, in *Catéchèse* (2002) nr. 167.
- *Kunst en liturgie*, in *Tijdschrift voor liturgie* (1995) nr. 5.
- *Kunst en religie*, in *Aeropaag* (2002) nr. 3.
- *Paysages audiovisels*, in *Catéchèse* (1999) nr. 156.
- *Répresenter Dieu en Catéchèse*, in *Lumen Vitae* (2003) nr. 2.

Artikels

- DE BLEECKERE, S., *Het sprekende beeld. Over het iconologisch proces en zijn maieutiek*, in LEYSSEN, L., LOMBAERTS, H., ROEBBEN, B., (Red.), *Geloven als proces*, Acco, Leuven, p.351-359.
- STEVENS, J., *Vormingswerk in veelvoud*, in STEVENS, J., (Red.), *Geloven in de samenleving*, Altiora, Averbode, 1989, p. 241-255.
- VAN ERP, S. *Fides quaerens imaginem: Esthetica als fundamentele theologie, geloof op zoek naar beelden*, in *Tijdschrift voor Theologie* 43(2003) p.15-39.

Boeken

- ADAM, G., LACHMANN, R., *Methodisches Kompendium für den Religionsunterricht 1*, Vandenhoeck & Ruprecht, 2002.
- FREDERICK, D., *Libérer la parole et la créativité. 90 outils d'animation* (Dossier de pédagogie catéchétique, 11) *Lumen Vitae*, Brussel, 1997.
- *Klinker. Over heldere gesprekken en zo* (Methodieken, 4) Katholieke Jeugdraad, Brussel, 1983.
- VANDEN ABEELE, C., *Nu jij er niet meer bent*, Lannoo, Tielt, 2001.